

Előszó

Az NKE Eötvös József Kutatóközpont Politika- és Államelméleti Kutatóintézete *A város megjelenítésének mediális változatai – Humán tudományok, építészet, kommunikáció-elmélet* címmel 2022. október 27–28-án tudományos tanácskozást rendezett a Ludovika Főépület Zrínyi termében.

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság támogatásával megvalósult kétnapos konferencia előadói a város mediális reprezentációjának problematikáját járták körbe előadásukban, amelyek foglalkoztak a város épített környezetével (ezt a latin *urbs* kifejezés jelöli), valamint az ehhez kötődő politikai közösség (amelyet a latin *civitas* fogalommal fejez ki) művészet- és tudományterületeken átívelő kommunikatív dimenzióival, új megvilágításba helyezve a városi közösségszerveződés mediális reprezentációinak társadalmi, politikai és kulturális vetületeit.

Előszónknak először is az a feladata, hogy kötetünk címét, valamint „a város mediális reprezentációja” kifejezést tegye világossá. Mivel egy állam- és politikaelméleti kutatóintézet rendezte a konferenciát, nyilvánvaló, hogy a kérdés politikai jelentősége állt érdeklődésünk középpontjában. Ám két okból sem szűkítettük le erre a vonatkozásra a tematikánkat: egyrészt, mert intézetünk széles humán tudományi alapon közelíti meg a politika kérdéseit, az arisztotelianus-skolasztikus hagyományok jegyében. Vagyis az a tudományos meggyőződésünk, hogy a politikaértés az ember és közösségeinek az értését feltételezi. A politikai értelmezés ennyiben összefügg az irodalmi, művészeti, antropológiai és történeti értelmezéssel. Másrészt kutatóintézetünkben évek óta zajlik kutatómunka a városokkal kapcsolatos eszmetörténeti hagyományok területén.¹ Az eszmetörténeti vizsgálódásainkkal kapcsolatos módszertani belátások azt is régen világossá tették számunkra, hogy a szűkebben vett realista-politikai értelmezéshez is szükségünk van azokra a hermeneutikai módszerekre, amelyeket a társszakmák alkalmaznak a saját közvetítő közegeik természetéhez igazodva.

Eszmetörténeti kalandozásaink arra is rávilágítottak, hogy eltérő forrásaink igen csak eltérő módokon képezik le a várost: szövegesen és képi formában, két vagy három dimenzióban, magánlevélben és közokiratban, peres anyagokban vagy szépirodalmi művekben, adománylevelekben és térképeken tanulmányozhatók. Ám mindegyik megjelenítés magán viseli az adott médium sajátos kódkészletét, és persze a szerzője, szerzői szemléletmódját, valamint korának a várossal kapcsolatos gondolkodását. Vagyis mindegyik más-más módon értelmezi, gondolja tovább az adott várost, így minden megjelenítés sajátos kommentárnak tekinthető. Minden városmegjelenítés szubjektív, és a legtöbbnek van nyílt vagy rejtett politikai motivációja is. Ha tetszik, torzít. Ezért fontos tudatosítanunk magunkban a közvetítő közegek eltérő sajátosságaiból fakadó különbségeket. Gyáni Gábor írja a *Holmi* Budapest-számában (Fővárosi térzene): „Ha a jelen várost tudományosan fürkészők is már ily mértékben ki vannak szolgáltatva a közvetítők

¹ E munka monografikus összefoglalása: HÖRCHER, Ferenc (2021): *The Political Philosophy of the European City: From Polis, through City-State, to Megalopolis?* Lanham, MD – London: Lexington Books.

kényének-kedvének, mennyivel inkább így van ez a történész esetében, aki eleve csak a tapasztalatok és az ismeretek esetlegesen fennmaradt nyomait kutatva fér hozzá a város tapasztalati világához. A várostörténészek ennek ellenére hosszú időn át feltűnő közönyt viseltettek az effajta közvetítők iránt.”²

A város objektív megjelenítése persze eleve logikailag kizárt. Főleg azért, mert minden leképezés egyszerűsít, tehát torzít. Az író, a lejegyző, a rajzoló-festő keze vonását viseli magán. A város négydimenziós valóságát (az *urbs* három dimenzióját és a polgárok élő és lélegző testületét, a *civitast* mint negyedik dimenziót) csak egy pontos és életnagyságú másolat tudná megfelelő hitellel megjeleníteni – talán erre is képes lesz egyszer a mesterséges intelligencia. De csak akkor lesz élethű e másolat is, ha nem csupán egyetlen pillanatát merevíti ki a városnak, hanem azt a lüktetését is visszaadja, ahogy pillanatról pillanatra, korszakról korszakra változik, folyamatosan alakul. Mint a tenger színe vagy a tűz lobogása – csak dinamikájában érthető a város. S persze van még egy ötödik dimenzió is: ez pedig e történeti valóság(ok) percepciója, azon képek kavalkádja, amely az ily módon zajló együttélésről kiben-miben (városlakókban, megfigyelőkben, művészi leképezésekben vagy tudományos szaktanulmányokban, s ezer más módon) tovább él, hat, és egy ideig meg is őrződik.

Az olvasó a konferencián elhangzott előadások tanulmányváltozataiból összeállított kötetet tartja kezében, amely a konferencia tematikus felosztását követve hat részre oszlik. A megjelenítés hordozó eszközét, közegét, nyelvét figyelembe véve határoztuk meg az egyes szekciókat, hogy egymással beszélgető előadások kerüljenek egymás mellé. Ugyanez a célunk a kötet szerkezetének kialakítása során is. Ahogy az egyes szekciók tették a konferencián, úgy kötetünk fejezetei a város építészeti vonatkozásai mellett irodalmi, történettudományi, filozófiai, antropológiai, szociológiai, illetve kultúrkritikai és művészetelméleti nézőpontból közelítik meg a témát.

Az első egység történettudományi nézőpontú vizsgálódásokat tartalmaz. Gálffy László a város és a vízpartok kapcsolatának társadalomtörténeti összefüggéseit, G. Etényi Nóra pedig Buda 1686-os visszafoglalásának korabeli nyugat-európai képi megjelenítéseit mutatja be. Ábrahám Barna írása a dualizmus kori szlovák és román értelmiség városokkal kapcsolatos gondolkodását tekinti át, különös tekintettel a vidék-város ellentét nemzeti szempontú értelmezésére, amely leginkább a vizsgált írások gyakran negatív Budapest-képében érhető tetten.

A következő részben az irodalom diskurzusainak városreprezentációit mutatjuk be. Bartha-Kovács Katalin írása Louis Sébastien Mercier klasszikus, a századforduló Párizsát bemutató *Tableau de Paris* című munkáját vette vizsgálat alá. Tóth Kálmán a város és a felvilágosult műveltség összefüggéseit mutatta be *Kis János szuperintendens Emlékezései életéből* című művén keresztül. Vesztróczy Zsolt Jókai Mór Pozsony-ábrázolásainak történelmi háttérét tekintette át. Hörcher Ferenc Halász Gábor 1935-ös Óbuda-esszéjét értelmezte. Tüskés Anna Rab Gusztáv *Utazás az ismeretlenbe* című regényének városábrázolását vizsgálta meg az 1950-es évek elején a fővárosból vidékre kitelepített főhős

² GYÁNI GÁBOR (2005): A festett főváros történetei. *Holmi*, 17(9), 1128.

nézőpontján keresztül, míg Balga Nóra Velence-ábrázolásainak prózapoétikai kontextusait elemezte a 20. század első felének magyar irodalmában. Kusper Judit Szabó Magda *Régimódi történetének* imaginárius Debrecen-képét tanulmányozta, és annak a szereplők identitását meghatározó jelentőségére mutatott rá. Végezetül Hörcher Eszter Éva tanulmánya egy kortárs író, Tóth Krisztina műveinek városreprezentációit kontextualizálta.

A kötet harmadik egységének írásai a filozófia nézőpontjából közelítenek a város problematikájához. Óbis Hajnalka Szent Ágoston *De civitate Dei* című művének városértelmezéseit elemezte. Mester Béla a pesti Múzeumkert – mint nyilvános tér – használatának 19. századi társadalmi és politikai vonatkozásait vizsgálta meg. Smrcz Ádám a 19. századi osztrák építész, Camillo Sitte városépítészeti nézeteinek filozófiai kontextusait, Horváth Péter pedig Walter Benjamin írásainak Párizs-értelmezéseit mutatja be különös tekintettel a *flâneur* alakjának komplex szimbolikájára.

A város antropológiai, szociológiai és kultúrkritikai megközelítései címet viselő következő részben olvasható írások közül Dobák Judit tanulmánya a diósgyőri vasmű munkásainak elszállásolására a 19. század utolsó évtizedeiben épített lakótelep, az úgynevezett „vasgyári kolónia” történetének térszervezési és társadalmi vonatkozásait tekinti át korabeli primer forrásokra támaszkodva. Kovács Gábor, egy 20. századi amerikai gondolkodó, Lewis Mumford várossal kapcsolatos nézeteinek kultúrkritikai jelentőségére mutat rá, míg Szijártó Zsolt írása az 1970-es és 1980-as években Nyugat-Berlinbe „disszidált” magyar filmesek önéletrajzi ihletésű alkotásainak városábrázolásait veszi vizsgálat alá.

A kötet ötödik része a város építészeti vonatkozásaival kapcsolatos reflexióknak ad helyet. Entz Géza a magyar műemlékvédelem ügyének intézményi vonatkozásait tekinti át, rámutatva az utóbbi évtizedek fejleményeinek problematikus voltára. Kalmár Miklós tanulmánya Budapest 1945 utáni újjáépítésének, építészeti és politikai hátterének összefüggéseit mutatja be, ráirányítva a figyelmet a szociáldemokrata kötődésű modernista építészek Budapest belső kerületeinek radikális átrendezését szorgalmazó elképzeléseire, amelyek azonban (szerencsére?) nem valósultak meg. Körmeny Imre esszéje az Illyés Gyula írásaiban olvasható, a várossal kapcsolatos reflexiók városépítészeti tanulságait tekinti át. Moravánszky Ákos a modern városépítészet elméleti kérdéseinek filozófiai hátterét vizsgálta meg, Wettstein Domonkos pedig Pilinszky János „evangéliumi esztétikájának” városépítészeti alkalmazására tett kísérletet a városképben tetten érhető „tájsebekhez” való viszonyulás kapcsán.

A kötet utolsó része a „könnyedebb műfajok”, a populáris kultúra városreprezentációinak tudományos vizsgálatába nyújt bepillantást. Bognár László egy 20. század második felében alkotó lengyel filmrendező, Krzysztof Kieślowski *Tizparancsolat* című, lakótelepi térben játszódó sorozatában vizsgálja meg tér és narratíva összefonódásait. Horváth Csaba az 1980-as évek magyar underground dalszövegeinek Budapest-képét mutatja be. A kötetet Maksa Gyula tanulmánya zárja, amely a kortárs afrikai frankofón képregényirodalom kolonialista sztereotípiákat aláásó tér- és társadalomábrázolására irányítja rá a figyelmet az *Aya de Yopougon* című elefántcsontparti–francia grafikus regénysorozat példáján keresztül.

A szerkesztők reményei szerint a kötet további kutatásokra ösztönző új szempontokkal gazdagítja a város mediális lenyomatainak tudományos vizsgálatát. A kötet interdiszciplináris megközelítésmódja lehetőséget teremt a különböző tudományterületek képviselői közötti párbeszédre és együttműködésre, a város komplex jelenségvilágának új szempontú megvilágítására, nemcsak a kötetben szereplő tudományterületek művelői, hanem a tágabb értelemben vett művelt nagyközönség számára is.

A szerkesztők